

BEGROOTING VAN UITGAVEN TEN BEHOEVE VAN DE VOLTOOIING VAN HET VESTINGSTELSEL, DIENST 1902.

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Ter beantwoording van de opmerkingen en beschouwingen, voorkomende in het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal, naar aanleiding van het onderzoek van het wetsontwerp tot vaststelling van de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst 1902, heeft de ondergeteekende de eer het volgende te doen kennen.

Met de meeste belangstelling werd door den ondergeteekende kennis genomen van de belangrijke beschouwingen, in het Voorloopig Verslag, zoowel ten aanzien van den tegenwoordigen toestand van ons vestingstelsel als met opzicht tot de noodzakelijkheid van eene eventueele herziening der wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64) ontwikkeld.

Het zij hem vergund, bij de beantwoording van die beschouwingen eene eenigszins andere volgorde in acht te nemen, dan die in het Verslag tot grondslag genomen, en daarbij te beginnen met het boven in de tweede plaats genoemde onderwerp, n.l. de herziening van de Vestingwet.

Het ter hand nemen van die herziening is in de laatste jaren herhaaldelijk, zoowel in de Kamer als daarbuiten in publieke geschriften, aangeprezen als het middel om te geraken tot eene aanzienlijke vermindering van de oorlogsuitgaven. De ondergeteekende is van meening, dat deze zienswijze op eene dwaling berust. Indien men toch bedenkt, dat het overgrootste gedeelte van de gelden, welke in den laatsten tijd jaarlijks voor de voltooiing van ons vestingstelsel werden toegestaan, zijn besteed aan de afwerking van de Stelling van Amsterdam, en men houdt daarbij in het oog, dat ook na het tot stand komen van eene gewijzigde Vestingwet, waarin toch zeker wel altijd die Stelling, zij het zelfs als *de eenige* verdedigingslinie in ons land, zou gehandhaafd blijven, dan zal het wel geen lang betoog behoeven om aan te toonen, dat door eene herziening van de Vestingwet geene vermindering van beteekeenis in de militaire uitgaven zal zijn te verkrijgen. Hoogstens zou men er door kunnen ontkomen aan de uitgaven, welke thans aan het gewoon onderhoud en het doen van noodzakelijke voorzieningen aan de overige liniën en werken worden besteed, maar tot eene vermindering van uitgaven tot een bedrag van eenige tonnen gouds, zooals wel eens is voorgespiegeld, kan zoodanige herziening niet voeren.

Wellicht stelt men zich voor, dat de verkoop van de gronden, waarop de thans bestaande maar in de toekomst overbodige verdedigingswerken zijn aangelegd, eene aanzienlijke bate voor de schatkist zou afwerpen; de ondergeteekende is echter van meening dat deze bate niet van overwegende beteekeenis zal zijn en althans niet aanzienlijk genoeg zal wezen om alleen om die reden tot eene, overigens ontijldige, opheffing van enkele verdedigingswerken over te gaan.

Zooals boven reeds is opgemerkt, zal de Stelling van Amsterdam, ook indien men de verlangde herziening onverwijld mocht tot stand brengen in elk geval moeten worden voltooid. De aanleg van eene centrale verdedigingslinie, ter bevestiging hetzij van de hoofdstad des Rijks of wel van een klein doch voornaam gedeelte des lands, is voor eene natie, die niet anders dan een verdedigenden oorlog zal hebben te voeren eene noodzakelijkheid en men ziet dan ook allerreeds een dergelijk stelsel door de kleine Staten aangenomen. België heeft zijne linie van Antwerpen, Denemarken zijne positie op het eiland Seeland, Rumenië zijn geretrancheerd kamp van Bucharest, Zwitserland zijne afsluiting van Rhônedal en St. Gothardpas. En eenmaal toegevend dat, in

dien gedachtengang, in ons land de Stelling van Amsterdam onmisbaar is, zal wel bezwaarlijk kunnen worden beweed, dat de inrichting van die stelling nóg eenvoudiger zou kunnen wezen dan thans is vastgesteld. In het voorbijgaan zij hier aangeteekend, dat van eene groote onzekerheid, welke naar de meening van sommige leden zou bestaan, ten aanzien van de meest wensche-lijke inrichting van de stelling, inderdaad geen sprake is. De thans vastge-stelde eenvoudige inrichting der werken, welke eigenlijk niet anders zijn dan vrij beperkte aardwerken voor infanterie-bezetting, voorzien van bomvrij logies en bomvrije munitieberging en gekazematteerde opstellingen voor eene ver-zekerde plaatsing van enkele kanonnen tot het bestrijken van tusschenliniën of tot grachtsverdediging, laat in waarheid geen verdere inkrimping van eenige beteekenis meer toe. Ook zij, die voor den aanleg van zoogenaamde wachtforten gestreden hebben, zijn, toen zij de door hen gedachte werken in een ontwerp gingen belichamen, tot een geheel gekomen, dat slechts weinig eenvoudiger en goedkooper werd dan de thans in uitvoering zijnde verdedi-gingswerken.

Naar de overtuiging van den ondergeteekende zal dus in elk geval met de voltooiing van de Stelling van Amsterdam moeten worden voortgegaan in de thans aangevangen en reeds voor een groot deel gevolgde richting.

Verschillende vragen werden ten aanzien van de doelmatigheid der in uitvoering zijnde Stelling in het Verslag gedaan. Deze mogen hier achtereen-volgens hun antwoord vinden.

Zal, zoo werd gevraagd, de Stelling verdedigbaar zijn met het oog op de moeilijkheid der approviandeering; zal zij tegen een bombardement bestand zijn en zal niet de onmogelijkheid om de sluizen te IJmuiden en daarmede het Noordzeekanaal te beveiligen het zwakke punt der Stelling blijken te zijn?

De ondergeteekende ontveinst zich niet de groote moeilijkheden, verbonden aan eene volledige oplossing van het vraagstuk der approviandeering van de Stelling, doch hij vertrouwt dat dit vraagstuk ten slotte op bevredigende wijze zal worden opgelost, zoodat de verdedigbaarheid van de Stelling uit dit oogpunt genoegzaam verzekerd zal mogen worden geacht. Verschillende com-missiën hebben zich bezig gehouden en zullen zich nog bezig houden met het onderzoek van de wijze waarop de verschillende onderdeelen van de ontwor-pen approviandeeringswijze zullen behooren te worden voorbereid en uit-gevoerd.

Dat de werken der Stelling bij een aanval aan eene hevige beschieting zullen blootstaan valt niet te ontkennen, doch bij eene doelmatige inrichting van die werken zullen zij daaraan genoegzaam weerstand kunnen bieden; naar de meening van den ondergeteekende is overigens een bombardement niet de aanvalswijze, welke voor de verdedigers der Stelling het meest is te vreezen.

Zoude het niet beter zijn — aldus luidde eene andere vraag — de tegenwoordige plannen voor de Stelling, die toch waarschijnlijk niet voltoerd kunnen worden, te laten varen en terug te gaan tot het zoogenaamde kleine plan van 1894 van den Minister SEYFFARDT zonder bomvrije gebouwen?

Vooropstellende dat de ondergeteekende niet wel kan inzien, waarom de tegenwoordige plannen voor de Stelling van Amsterdam toch waarschijnlijk niet voltoerd zouden kunnen worden, is het hem voorts niet recht duidelijk wat met de uitdrukking „teruggaan tot het kleine plan” wordt bedoeld. In-dien men weet dat het „kleine plan van 1894” alleen daarin verschilt van het thans zijne voltooiing naderende groote plan, dat de gebouwen, bestemd voor logies en munitieberging, in stede van uit beton en metselwerk, in het kleine plan uit hout en tijdelijke dekkingsmiddelen zouden bestaan, dan zou daaruit moeten worden afgeleid, dat de leden, die de aangehaalde vraag hebben gesteld, het denkbeeld voor oogen hadden, de reeds voltooide bomvrije gebouwen af te breken en door tijdelijke inrichtingen te vervangen. Het is echter niet wel aan te nemen dat zulks in de bedoeling heeft gelegen en de strekking van de gestelde vraag zal dus wellicht deze zijn, of het niet mogelijk zou wezen, in de forten, welke thans nog onvoltooid zijn, in stede van permanente, tijde-lijke dekkingen aan te brengen. Eene dergelijke werkwijze moet echter, om redenen, welke het wel niet noodig zal wezen hier verder in den breede te ontwikkelen, beslist worden ontraden; ook dan zouden voor het tot stand brengen in tijd van vrede nog aanzienlijke uitgaven gevorderd worden, terwijl

men op die wijze zeer zeker niet zou verkrijgen wat in de laatste jaren, ook in de Kamer meermalen is genoemd „waar voor zijn geld”.

En eindelijk werd nog gewezen op de omstandigheid, dat door eene eventueele droogmaking van de Zuiderzee de Stelling, zooals zij nu is ontworpen, zonder nieuwe werken wellicht waardeloos zou worden gemaakt.

Ten aanzien van dit punt zij hier aangeteeekend, dat bij de overweging van eventueele plannen tot gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee ongetwijfeld zal worden nagegaan, welken invloed zoodanige handeling op de waarde van ons verdedigingsstelsel zal uitoefenen. Mochten die overwegingen leiden tot de overtuiging dat wijziging van bestaande of aanleg van nieuwe werken in verband met de droogmaking noodig is, dan zullen de daartoe vereischte maatregelen, *als onderdeel* van het plan van droogmaking, dienen te worden beoordeeld; maar op dit oogenblik kan toch reeds worden verklaard, dat voor een waardeloos maken van de stelling, als gevolg van de droogmaking, geen vrees behoeft te bestaan.

Is met het vorenstaande, naar de ondergeteeekende vertrouwt, genoegzaam aangetoond, dat eene herziening van de Vestingwet in geen geval tot dadelijke vermindering van de uitgaven, gevorderd voor de voltooiing van de Stelling van Amsterdam, zou kunnen voeren, hem rest thans nog te verklaren, dat van zoodanige herziening, ook ten aanzien van de uitgaven aan de Nieuwe Hollandsche Waterlinie te besteden, geen noemenswaardige besparing is te verwachten.

Die uitgaven bepalen zich tegenwoordig — zooals reeds werd aangetoond — tot onderhoudsuitgaven en tot verbeteringen van ondergeschikten aard. Dat die Linie waardeloos zou wezen, indien daaraan geen groote kosten voor de verhooging van haar weerstandsvermogen worden besteed, moet de ondergeteeekende zeer beslist tegenspreken. Hij acht het bepaald onnoodig aan die Linie groote kosten te besteden.

De gronden, waarop die meening berust, wenscht de ondergeteeekende hier in het midden te laten. Maar niet gaarne zou hij het op zijne verantwoording nemen om de verschillende tot de Nieuwe Hollandsche Waterlinie behorende verdedigingswerken in verval te laten geraken, door daaraan alle onderhoud te staken, en nog veel minder zou hij er toe kunnen besluiten, die werken op te heffen. Ten koste van belangrijke geldelijke opofferingen voor den aanleg van behoorlijk van bomvrij onderkomen voorziene werken — die wel is waar naar de tegenwoordig heerschende begrippen grooter van afmetingen zijn dan strikt noodig is — is nu immers eene zoodanige wijziging in de terreinsgesteldheid verkregen, dat eene troepenmacht, verschillende krachtige steunpunten vindende en de middelen aantreffende om in het voorgelegen terrein eene uitgestrekte onderwaterzetting te stellen, een zelfs zeer overmachtigen aanvaller geruimen tijd zal kunnen weerstaan. Neemt men daarbij in aanmerking dat, zoolang die weerstand duurt, een belangrijk gedeelte van ons land wordt beschermd, over de daar aanwezige hulpbronnen kan worden beschikt en tijd gewonnen wordt tot voorbereiding van achtergelegen stellingen, dan zou het bepaaldelijk onverdedigbaar zijn, zich, ter wille van eene geringe besparing van jaarlijksche onderhoudskosten of wel ten einde eene betrekkelijk geringe bate door den verkoop van terreinen te verkrijgen, dit belangrijk militaire voordeel geheel vrijwillig te benemen.

Niet onmogelijk zou het dan zijn, dat men zich door het verloop der oorlogshandelingen in den toestand gebracht zou zien, ter plaatse waar vroeger de Nieuwe Hollandsche Waterlinie bestaan had te moeten standhouden en zich aldaar met in oorlogstijd aan te leggen tijdelijke — en dus véél minder weerstand biedende — steunpunten bij de verdediging te moeten behelpen.

Uit het vorenstaande zal kunnen worden afgeleid, dat met eene inkrimping van ons vestingstelsel, als bedoeld door de voorstanders van eene onverwijde herziening der Vestingwet, niet anders zou zijn te verkrijgen dan de opheffing van enkele van de zoogenaamde buitenliniën, maar dat onder meer van het doen vervallen van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie daarbij geen sprake mag wezen. Doch ook afgescheiden hiervan, sluit de ondergeteeekende zich met volle overtuiging aan bij die leden, die van meening zijn, dat eene beperking van ons vestingstelsel in elk geval kwalijk zou kunnen geschieden vóór de voltooiing van de Stelling van Amsterdam, en hij zou er bij willen voegen vóór de thans in uitvoering genomen nieuwe legerwetten zoover zijn

tot stand gekomen, dat kan worden beschikt over de volle legersterkte, welke met die wetten zal worden verkregen.

De vraag: hoeveel troepen voor de verdediging der Stelling van Amsterdam noodig worden geacht, is op deze plaats moeilijk te beantwoorden. De ondergeteekende is intusschen van oordeel, dat de onlangs vastgestelde legerwetten de beschikking zullen geven over het daarvoor vereischte personeel.

De in het Voorloopig Verslag gedane vraag, of de kortgeoefenden, die de Militiewet 1901 kent, deugdelijk zouden zijn voor de verdediging van de Stelling van Amsterdam, moet ontkennend worden beantwoord, voor het geval bij het stellen van de vraag werd uitgegaan van het denkbeeld, dat er sprake kan zijn van korpsen kortgeoefenden. Maar het ligt niet in de bedoeling om van deze manschappen op zichzelf korpsen of onderdeelen van korpsen te vormen. Naar het oordeel van den ondergeteekende moeten die mannen in zekere verhouding in de troepeneenheden worden opgenomen, en dan kunnen zij in het algemeen aan de taak der korpsen en dus ook aan de verdediging van de Stelling van Amsterdam medewerken.

De vraag of de pl. m. 10¹/₂ miljoen, vroeger geraamd om de Stelling verder te voltooien, voldoende zullen zijn, moet ontkennend beantwoord worden. Vele omstandigheden dragen daartoe bij, zonder dat het mogelijk is daaromtrent op dit oogenblik volledige inlichtingen en gegevens te verstrekken. Waar er echter op bladz. 2 van het Voorloopig Verslag op gewezen wordt, dat het alleszins overweging verdient, het afwerken van de Stelling van Amsterdam te bespoedigen, ligt het in de bedoeling van den ondergeteekende, middelen te beramen om daartoe te geraken. Slaagt hij hierin en wordt hij zodoende in staat gestelde te bewerken, dat in dien zin een voorstel aan de Staten-Generaal ter overweging kan worden aangeboden, dan zal daarbij een uitgewerkte kostenberekening worden overlegd, terwijl in het tegensteld geval zoodanige berekening zal gevoegd worden bij de eerstvolgende ontwerp-vestingbegroting.

Ten aanzien van de opmerking, dat bij behoud van het thans bestaande vestingstelsel, en dus ook voor de Stelling van Amsterdam, nog aanzienlijke geldelijke offers zullen noodig zijn voor de aanschaffing van snelvuurgeschut, zij voorts verwezen naar hetgeen ten deze is medegedeeld ad art. 37 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende Hoofdstuk VIII der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. Daaruit blijkt, dat het allermindst in de bedoeling ligt tot eene geheele verwapening van de verschillende sterkten over te gaan, en tevens, dat voor de Stelling van Amsterdam het noodige snelvuurgeschut van klein kaliber reeds voor een goed deel aanwezig of in aanmaak is.

Op de vraag naar eene opgave van de totale uitgaven voor aanbouw en onderhoud die, sedert de Vestingwet tot stand kwam, aan onze vestingen, linien en stellingen zijn besteed, kan worden vermeld, dat voor aanbouw tot het einde van 1901 een bedrag van ongeveer f 44,754,110 zal zijn uitgegeven. De kosten van onderhoud van die werken, die in de VIIIste afdeeling van het VIIIste Hoofdstuk der Staatsbegroting zijn opgenomen, kunnen niet afzonderlijk worden opgegeven. Op zichzelf is evengenoemde som zeker belangrijk, doch zij blijft nog ver beneden hetgeen elders, o. a. in België aan het aldaar bestaande vestingstelsel is besteed, aangezien daaraan zeker niet minder dan 80 miljoen gulden is verwerkt.

Eene wijziging van de bestaande bepalingen op het verleenen van toegang tot — of bezichtigen van 's Rijks vestingwerken in dien zin dat zulks — in het bijzonder voor zooveel betreft de forten der Stelling van Amsterdam, zij het dan ook gedeeltelijk — door de leden der Staten-Generaal *zonder voorafgaande bijzondere vergunning* zoude kunnen geschieden, acht ondergeteekende niet gewenscht.

Hij stemt dan ook in met het gevoelen van de leden, die tegen zulk een algemeene machtiging met nadruk opkwamen, en van hem zijn derhalve geen voorstellen in dien geest te verwachten.

De onderhandelingen tusschen het gemeentebestuur van Neuzen en het Rijk, die, blijkens de Memorie van Antwoord betreffende de Vestingbegroting voor 1901, hervat waren, zijn door den ambtsvoorganger van den ondergeteekende weder afgebroken. Het maakt thans een punt van overleg uit, in hoeverre

het wellicht aanbeveling zoude verdienen, omtrent deze aangelegenheid in nader overleg met genoemd bestuur te treden.

Art. 1. Er zijn thans geen civiel-ingenieurs tijdelijk in dienst. De ondergeteekende heeft echter gemeend de omschrijving van het artikel ongewijzigd te moeten laten, ten einde zoo noodig tot de indienstneming van één of meer ingenieurs te kunnen overgaan.

Om de redenen, vermeld ad art. 4 in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag over het VIIIste Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1902, is het artikel met *f* 16.320 verminderd.

Artikel 4. Het bedrag van *f* 106.500, ten behoeve tot het maken van opstellingen van snelvuurgeschut voor de nabijverdediging, is bestemd voor die opstellingen in twee van de vier in de Memorie van Toelichting genoemde forten; daarna zal voor de beide andere in de Memorie genoemde forten nog *f* 100.000 noodig zijn.

Het bedrag van *f* 55.000, uitgetrokken als eerste termijn ten behoeve van het maken van batterijen met daarbij behorende munitiemagazijntjes en ander onderkomen van beton, vormt een onderdeel van een bedrag van *f* 375.000 dat hiervoor vermoedelijk in het geheel noodig zal zijn.

Wordt in het dienstjaar 1902, zooals is voorgesteld, nog *f* 20.000 voor beplantingen beschikbaar gesteld, dan zullen daarmee de beplantingen op het Westfront, waar vooral uitgebreide aanleg voor maskeering noodig is, naar ondergeteekende vertrouwt, kunnen worden voltooid. Bij de verdere afwerking van de Stelling zullen vermoedelijk ook bij andere werken nog beplantingen moeten worden aangelegd, waarvan te zijner tijd het bedrag bij de hiervoór bedoelde kostenberekening zal worden vermeld.

Het ligt in de bedoeling om, bij welslagen van de proef met het aan te schaffen verplaatsbaar electrisch verlichtingstoestel tot verlichting van het voorterrein, meerdere van deze toestellen aan te schaffen. Het juiste aantal van de benoodigde verplaatsbare toestellen kan thans nog niet worden medegedeeld, daar dit afhankelijk is van het vermogen en van de verplaatsbaarheid van die toestellen, waaromtrent eerst bij de beproeving een juist oordeel kan worden gevormd. Het zal echter niet noodig zijn daarvoor het geheele bedrag van *f* 500.000 te bestemmen, dat indertijd voor de verlichtingstoestellen werd geraamd, omdat dit ten deele ook moet worden bestemd voor de levering en opstelling van niet verplaatsbare inrichtingen tot verlichting van het voorterrein.

Ter beantwoording van de vraag, in hoeverre het afleveringsvermogen van de inrichtingen voor de drinkwatervoorziening aan het Nieuwe Meer voldoende zou zijn voor de bevolking, die zich bij eene insluiting van de Stelling van Amsterdam daar binnen zou bevinden, meent ondergeteekende te mogen verwijzen naar de opgaven omtrent de behoefte aan drinkwater, voorkomende op bladz. 5 en volgende van het rapport der Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 16 Januari 1895 n°. 23, „tot het uitbrengen van advies omtrent de vraag op welke wijze, binnen de Stelling van Amsterdam, in tijd van oorlog, voldoende zal kunnen worden voorzien in de behoefte aan drinkwater”. Van bedoeld rapport werden bij brief van 27 November 1899, Kabinet, Litt. IJ⁵⁶, de noodige exemplaren voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal toegezonden.

Het stelsel om door middel van Ozon water geschikt te maken tot drinkwater kan op het polder- en boezemwater van Amsterdam niet worden toegepast, omdat dit *brak* is en dergelijk water door Ozon niet zoet kan worden gemaakt.

Blijkens het gestelde op bladz. 15 van vorengenoemd rapport, vindt de genoemde Staatscommissie geen aanleiding, in nadere beschouwing te treden omtrent de toepassing van Ozon op door doorspoeling verkregen verbeterd water, bewaard in een deel van of in een kleinen polder of in een gedeelte van eenig boezemkanaal, omdat dit halfzoete water spoedig weder *brak* wordt door binnenhevelend *brak* water, verontreiniging van den bodem, enz.

Het, ten behoeve van de installatie voor de drinkwatervoorziening aan het Nieuwe Meer, voor den dienst 1902 uitgetrokken bedrag zal hoofdzakelijk worden besteed aan het maken van de houten en een gedeelte van de steenen fundamente van de gebouwen met daarbij behorende grondverbetering, en voorts aan den verderen aanleg van bronbuizen en aan het maken van hevel-leidingen van de bronbuizen naar den centralen put.

's-Gravenhage, 29sten November 1901.

De Minister van Oorlog,
J. W. BERGANSIUS.